

Geomorphological Factors in Location Selection of the Settlements in Dinar County / Dinar İlçesinde Yerleşmelerin Yer Seçiminde Jeomorfolojik Etkenler

Mehmet Ali ÖZDEMİR¹, Fatma Kafalı YILMAZ¹, Erdem GÜR², Okan BOZYURT¹

Abstract

Dinar County which is the subject of research depends on Afyonkarahisar province. While Dinar is located in the southwest of Afyonkarahisar province, it is located in the North of Denizli province. After Efes, Dinar was one of the big settlements in antique agent accommodated population as over 300.000. However, with the changes of geography' roles, its population started to decrease more and more and the population as approximately 50.000 at present. The aim of this study is to emphasize or indicate the effects of slope, exposure, elevation, geology and geomorphological characters or features over settlements area within the boundary of Dinar County.

The center of Dinar province which was founded or builded on a fertile plain, was usually exposed to earthquake disasters throughout history. 94 people dead and also the people which were more than 200, injured in an earthquake whose Richter scale is 5,9 in an active fault zone which is NW-SE strike on 1th October 1995. 4340 buildings were damaged heavily, 3712 buildings were damaged moderately and 6104 buildings were damaged slightly in the earthquake.

Dinar's Geography, the selection settlement's location, foundation and development have important roles particularly in terms of risk and advantages and fairly they determine the future of Dinar.

In this study, the relations among basic parameters of geomorphology such as slope, expose, elevation and settlements on Numerical Elevation Model of Dinar County have been analysed by using Geographical Information Systems. The location of 66 settlements in the center of Dinar county have been analysed by using "Extract Values to Point" function in ArcGIS (10.2) in term of slope, expose, elevation, geological and geomorphological characters. These characters are divided into attribute or feature classes in themselves. In Dinar County a serious and clear relation among physical geographical conditions, the foundation and development of settlements, the development potential and natural disaster risk is seen.

Key Words: Dinar, Geomorphology, Settlement Area Selection, Geographical Information Systems (GIS).

Özet

Araştırmaya konu olan Dinar ilçesi Afyonkarahisar iline bağlı, ilin güneybatısında, Denizli ili kuzeyinde yer almaktadır. Dinar, antik dönemde Efes'ten sonra bölgenin büyük yerleşme merkezlerinden biri olup üçyüzbinden fazla nüfus barındırmıştır. Ancak, coğrafyanın rolünün değişmesi ile birlikte bu nüfus azalarak günümüzde elli binlere

¹ Kocatepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Afyonkarahisar.

² Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Afyonkarahisar.

gerilemiştir. Bu çalışmanın amacı, Dinar ilçesi sınırları içinde eğim, bakı, yükselti, jeoloji ve jeomorfoloji özelliklerinin yerleşim alanları üzerindeki etkilerini ortaya koymaktır.

Verimli ova üzerine kurulan merkez tarihsel dönemlerde sık sık deprem afetlerine maruz kalmıştır. KB-GD doğrultulu, aktif Dinar fayı üzerinde geçmişte yıkıcı depremler oluşmuş, en son 1 Ekim 1995'te 5,9 büyüklüğündeki depremde 94 kişi hayatını kaybetmiş 200 den fazla kişi yaralanmıştır. 4340 bina ağır hasar, 3712 bina orta derecede ve 6104 binada hafif derecede hasar görmüştür.

Dinar'ın coğrafyası, yerleşimlerin yer seçimi, kuruluşu ve gelişmesi, riskleri ve avantajları açısından önemli rol oynamakta, adeta geleceğini belirlemektedir.

Bu çalışmada, Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) ile Dinar İlçesi'ne ait Sayısal Yükseklik Modeli (SYM) üzerinden jeomorfolojinin temel parametrelerinden eğim, bakı, yükseklik ile yerleşmeler arasındaki ilişkiler değerlendirilmiştir. Dinar İlçesinde bulunan 66 yerleşim merkezinin bulunduğu konumların eğim, bakı, yükselti, jeoloji ve jeomorfoloji özellikleri ArcGIS (10.2) yazılımında bulunan "Extract Values to Points" fonksiyonu kullanılarak belirlenmiştir. Bu özellikler kendi içerisinde öznitelik sınıflarına ayrılmıştır. Dinar İlçesinde fiziki coğrafya şartları ile yerleşimlerin kuruluşu ve gelişmesi, gelişme potansiyelleri ve doğal afet riskleri arasında sıkı bir ilişki olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Dinar, Jeomorfoloji, Yerleşme Alanı Seçimi, Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS).

GİRİŞ

Arazinin jeomorfolojik özellikleri, yerleşim yeri için bazen avantaja bazen ise dezavantaja dönüşmektedir. Bu yüzden tarih boyunca insan tecrübelerine göre yerleşim yeri seçerken, arazinin özelliklerine dikkat edilmiştir. Arazinin sahip olduğu jeomorfolojik özellikler çoğu zaman yer seçiminde belirleyici olmuştur. Bu çalışmada jeomorfolojinin temel parametrelerinden olan eğim, bakı, yükselti, kayaç özelliklerinin Dinar İlçesindeki yerleşimlerin yer seçimi üzerine yaptığı etki araştırılmıştır. Bu kapsamda yer seçimi üzerine yükseltinin etkisi; eğim, bakı ve kayaç faktörlerinin yerleşme üzerine etkisi ve jeomorfolojik birimlerin yerleşimlerin kuruluş yeri üzerindeki etkisi açıklanmıştır.

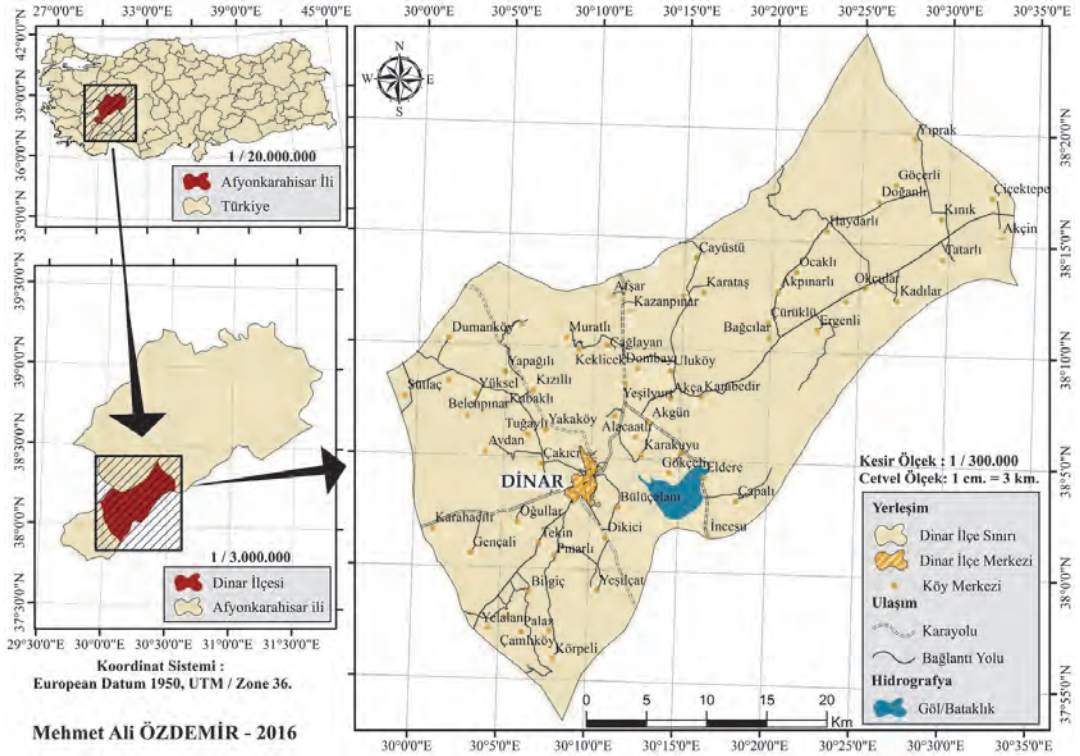
Bu çalışmada CBS etkin bir görsel malzeme ve analiz aracı olarak kullanılmıştır. Özellikle coğrafya ile ilgili uygulamalarda çok yönlü kullanılan CBS, jeomorfoloji çalışmalarında ve araştırmalarında da kullanıcıya çok büyük avantajlar sağlamaktadır. CBS ortamında oluşturulan sayısal ve sözel veri tabanıyla araştırmacı; güvenilir, kesin, kantitatif, hızlı ve veri entegrasyonu kolay bir data üretmektedir (Akar, 2006). Dinar İlçesindeki 66 yerleşim merkezinin yükselti, eğim, bakı, jeoloji ve morfoloji özellikleri CBS ortamında sayısallaştırılarak üretilen verilerin analiz edilmesiyle elde edilmiştir. Kullanılan CBS yazılımı ise ArcGIS (10.2) dir.

Çalışma Alanı

Dinar İlçesi, Akdeniz Bölgesi'nin Antalya Bölümü ile Ege Bölgesi'nin İç Batı Anadolu Bölümü sınırları arasında yer almaktadır. İlçesi aynı zamanda Afyonkarahisar il sınırları içerisinde, ilin güneyinde bulunmaktadır (Şekil 1). Dinar ilçesi Afyonkarahisar, Denizli, Burdur, Isparta illerini birbirine bağlayan en önemli ulaşım güzergâhında bulunmaktadır. İdari olarak Afyonkarahisar iline bağlı Dinar İlçesinde ilçe merkezi dâhil olmak üzere 66 yerleşim merkezi bulunmaktadır. TÜİK'ten elde edilen güncel verilere göre Dinar İlçesi'nin toplam nüfusu 47312 kişidir. Bu nüfusun 24744'ü şehir, 22568'i ise köy nüfusedir (Çizelge 1).

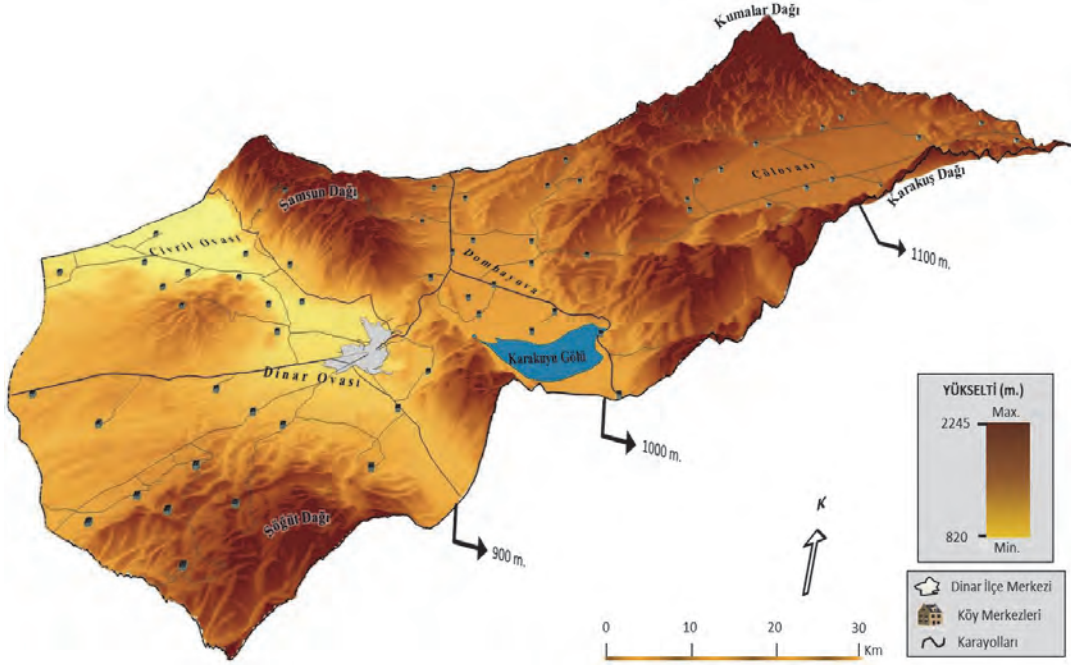
Çizelge 1. Dinar İlçesinde Köy ve Şehir Nüfusu (TÜİK 2015)

Köy Nüfusu	22568	%48
Şehir Nüfusu	24744	%52
Toplam Nüfus	47312	-

Şekil 5. Çalışma alanının lokasyon haritası.

Dinar İlçesi yüzölçümü bakımından çok büyük olmamasına rağmen, yer şekillerinin jenetik ve jeomorfolojik farklılığı özelliklerin kısa mesafelerde değişkenliğine yol açmıştır. Flüvial ve tektonik süreçlerin sonucu arızalı bir topografyaya sahiptir (Şekil 2). İlçenin kuzeyinde bulunan Kumalar çevresinde, Üst Miyosende volkanizma başlamış, Pliyosen sonuna kadar çevreye yayılmış, böylece Kumalar Dağı oluşmuştur. Dinar ve batı devamındaki Çivril ovası ile kuzeyindeki Akdağ ve Samsun Dağını ayıran aktif bir özellik taşıyan Dinar Fayı'nın etkisi ile bu ovalar çökmüş, dağlar yükselmiştir. Akdağ-Samsun Dağı yükselerek Dombay Ovası'ndan Dinar Ovası'na doğru akan akarsuların önünü kapatmış, Dombay Ovası tabanı gölle kaplanmıştır. Daha sonra gölün suları karstik yeraltından gidegenler vasıtasıyla, Dinar İlçe Merkezi'nin hemen kuzeydoğusunda bulunan suçıkandan çıkarak Çivril Ovası'na doğru akıp, Büyük Menderes Nehri'nin kaynağını oluşturmuştur. Dombay Ova'da bulunan göl, günümüzde çok büyük ölçüde kurumuş, geride sadece bataklık ve kapalı havza özelliği taşıyan Karakuyu Gölü kalmıştır. Acar (1959), doktora tezinde bu sahanın jeolojik etüdünü yaparken Karakuyu Gölü'nün yaşını, etrafındaki yapıları inceledikten sonra neojen olarak tespit etmiştir. Üst Miyosende volkanik malzeme ve onun üzerine gelen Kuvaterner alüvyonları çöküntüyü doldurmuş, bu sayede Çöl Ovası, Dombay Ova'nın yüksekliğinde kalmıştır.

Şekil 2. Dinar İlçesi'nin üç boyutlu haritası.

MATERYAL VE YÖNTEM

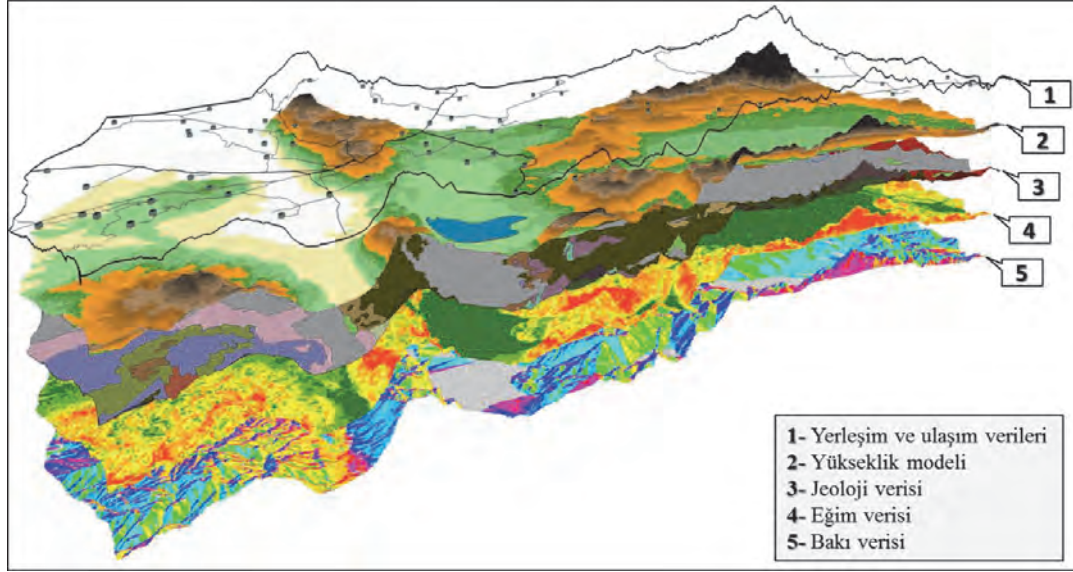
Sayısal yükseklik modeli (SYM) oluşturulurken, altlık olarak HGK'nın ürettiği 1/100.000 ölçekli, Afyon L24 ve Isparta M24 kodlu, basılı paftalar kullanılmıştır. Jeoloji veri tabanı üretilirken ise altlık olarak Maden Tektik ve Arama Kurumunun (MTA) ürettiği 1/100.000 ölçekli, Afyon L24 ve Isparta M24 kodlu, basılı paftalardan yararlanılmıştır. Çalışmamızda kullanılan yerleşim ve ulaşım ile ilgili tüm veriler ise Open Street Map (OSM) verileridir. Nüfus verileri ise Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'in 2015 verileridir.

Çalışmada kullanılan veriler şu şekilde oluşturulmuştur; 1/100.000 ölçekli paftalar CBS ortamına aktarılarak eş yükselti eğrileri (izohipsler) sayısallaştırılmış ve "Topo To Raster" fonksiyonu ile SYM oluşturulmuştur. ArcGIS yazılımında bu SYM Dinar ilçe sınırlarından "Raster Clip" fonksiyonuyla kesilmiştir. Bu şekilde Dinar ilçe sınırlarını kapsayan SYM üretilmiştir. Üretilen bu SYM'den "Slope" fonksiyonu ile eğim, "Aspect" fonksiyonu ile bakı katmanları üretilmiştir. Topografik, jeolojik ve arazi gözlemlerinden Dinar İlçesi'nin jeomorfoloji haritası oluşturulmuştur. Daha sonra "Extract Values to Points" fonksiyonu kullanılarak OSM yerleşim merkezleri verilerinin sahip olduğu yükseklik, eğim, bakı ve jeoloji özellikleri tablo halinde elde edilmiştir.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Dinar ilçe merkezindeki yerleşme alanı, ilçedeki diğer yerleşimlere göre daha geniş alan kaplamaktadır. Dinar ilçe merkezinin bulunduğu zemin üç farklı kayaç tipinden oluşmaktadır. Bunlar Kuvaterner yaşlı alüvyon ova tabanı ve yamaç molozu ve Kretase yaşlı neritik kireçtaşıdır. Ayrıca bu zeminlerde aktif özellik taşıyan, ilçe merkezi içerisinde K-G yönlü uzanan, bir fay hattı bulunmaktadır. En son 1 Ekim 1995'te büyük bir deprem oluşturan bu fay tarih boyunca Dinar'daki yaşamı olumsuz etkilemiştir. Dinar antik dönemde

Efes'ten sonra en büyük yerleşim yeri olmuş ancak coğrafyanın rolünün değişmesinden dolayı önemini git gide kaybetmiştir. Bu alanın önemi git gide kaybetmesinin önemli bir sebebi de sürekli depreme maruz kalmasıdır.

Şekil 3. Çalışmada kullanılan veri tabanının üç boyutlu görünümü.

İlçe merkezinde özellikle aktif faya yakın olan sahalarda depremden dolayı hasar ve can kaybı riski oldukça yüksektir. Bu yüzden ilçe merkezinin doğu kısmında yani faya yakın olan alanlardaki binaların yapı malzemeleri kontrol edilmeli, yeni yapılacak olan binalarda ise daha sağlam malzeme kullanılmalıdır. Deprem esnasında önemli risk oluşturan etkenlerden biri de sıvılaşma olayıdır. Dinar ilçe merkezi sıvılaşma için oldukça müsait bir zemin özelliği taşımaktadır. Çünkü ilçe merkezinin doğusunda karstik özellik gösteren neritik kireçtaşı ve kireçtaşı arazileri oldukça geniş yer kaplamakta, bu karstik arazilerin yüzey sularının yeraltında depolama gibi önemli bir özelliği bulunmaktadır. Bu da yeraltı drenajı aracılığıyla, Dinar ilçe merkezinin zemininde taban sularını beslediğinden taban suyunun yüksek olmasına sebep olmaktadır. Deprem esnasında ise bu yüzey suları ilçe merkezinin büyük bir kısmının üzerinde bulunduğu alüvyon depoları çamurlaştırarak büyük hasarlara ve can kayıplarına neden olabilmektedir. Sıvılaşma olayı gerçekleştiğinde binaların yapı malzemeleri sağlam olsa bile binalar olduğu gibi devrilebilmektedir. Bunun için ilçe merkezindeki alüvyon malzemelerin üzerinde çok katlı yerleşim bulunmaması gerekmektedir.

Dinar ilçesindeki 66 yerleşim merkezinin, sırasıyla; yer seçimi üzerine yükseltinin etkisi; eğim, bakı ve kayaç faktörlerinin yerleşme üzerine etkisi ve jeomorfolojik birimlerin yerleşimlerin kuruluş yeri üzerindeki etkisi CBS ortamında detaylı olarak analiz edilmiş, beş alt başlıklar hâlinde elde edilen bulgulara göre detaylı olarak değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır.

Dinar İlçesinde Yerleşmelerin Yer Seçimi Üzerinde Yükseltinin Etkisi;

HGK'nın yayınladığı, il ve ilçe yüzölçümleri kitapçığına göre Afyonkarahisar ili 14016 km² yüzölçümüne, Dinar İlçesi ise 1254 km² yüzölçümüne sahiptir. Sayısal yükseklik ve

arazi modellerinin CBS ortamında incelenmesi ile Afyonkarahisar İli ve Dinar İlçesi'nin yükselti durumu hakkında şu bilgiler elde edilmiştir. Dinar İlçesi'nin en yüksek yeri, Kumalar Dağı 2245 m., en alçak yeri ise 820 m. ile Çivril Ovası'dır. Dinar İlçesi'nin en yüksek yeri ile en alçak yeri arasındaki yükselti farkı 1425 m. dir. Afyonkarahisar İli'nin en yüksek yeri 2581 m., Sultandağları, en alçak yeri 779 m. Acıgöl'dür. Afyonkarahisar ilinin yükselti farkı yaklaşık 1750 m. dir.

Afyonkarahisar 14016 km², Dinar 1254 km² alan kaplamaktadır. Dinar ilçesinin alanı Afyonkarahisar'ın ondabiri kadardır. Afyonkarahisar'ın yükselti farkı Dinar İlçesinden sadece 275 m. fazladır (Çizelge 2).

$$\text{Ortalama Yükselti} = \frac{\text{Yerleşimlerin bulunduğu yükselti toplamı}}{\text{Yerleşim sayısı}}$$

Dinar İlçesinde arazinin ortalama yükseltisi 1192 m. iken yerleşmelerin konumlandığı ortalama yükselti 1085 m. dir. En yüksekteki yerleşim merkezinin (Muratlı) yükseltisi 1458 m. iken, en alçaktaki Dumanköy'ün yükseltisi 825 m.dir. Dinar İlçesindeki yerleşim merkezlerinin çok büyük bir kısmı 820-1250 m. yükselti aralığındadır (Çizelge 3). Bu yükselti aralığında 59 yerleşme bulunmaktadır. Çivril, Dinar, Dombay ve Çöl Ovaları da bu yükselti aralığındadır. Bu ovaların tabanında ve çevrelerinde, 820-1250 m. yükselti aralığında oldukça büyük ve çok sayıda yerleşme görülmektedir (Şekil 3). Bu ovalar Kuvaterner döneminde alüvyonlar birikmiş, alüvyon zemin üzerinde tarım açısından verimli alüvyal topraklar oluşmuştur. Verimli toprakların yer aldığı ova tabanı ve kenarları ulaşım kolaylığı, su kaynakları, uygun iklim şartları ve verimli tarım ve otlak arazileri yerleşmelerin kurulması zemin hazırlamıştır. 1500 m. ve üzerindeki kesimde ise sürekli yerleşme bulunmamaktadır. Dünyadaki nüfus dağılışına genel olarak göz atıldığında yükseltinin arttığı alanlarda, istisnai birkaç bölge dışında nüfusun, dolayısıyla yerleşmelerin de azaldığı genel bir kuraldır. Dinar ilçesinde, yükseltinin arttığı yerlerde yerleşme görülmezken, yerleşimlerin belli yükselti aralıklarında toplandığı görülmektedir (Çizelge 3). Dinar İlçesinde 1500 m. den yüksek sahalarda sürekli yerleşmenin bulunmayışının nedeni de o sahalarda iklim sınırlılıkları, arazinin çok eğimli ve engebeli olması, toprağın verimsizliğidir. Arazinin kapladığı alan ve yükselti aralığı yerleşmelerin büyüklüğü ve sayısı üzerinde etkilidir. 820-1000 aralığında arazi alanı 1000-1250 m ye göre daha azdır. Ancak düşük rakımdaki yerleşmeler daha büyük, diğerleri daha küçüktür.

Çizelge 2. Afyonkarahisar ili ve Dinar İlçesi'nin yüzölçümleri ile yükselti farkının karşılaştırılması.

-	Afyonkarahisar ili	Dinar İlçesi
Yüzölçümü	14016 km ²	1254 km ²
Yükselti Farkı	1750 m.	1425 m.
En Yüksek Nokta	Sultandağı (2581 m.)	Kumalar Dağı (2245 m.)
En Alçak Nokta	Acıgöl (779 m.)	Çivril Ovası (820 m.)

Yükselti faktörü, yerleşim yeri seçiminde en önemli etkenlerden biridir. Eğim ve yarıma derecesi, zeminin jeolojik ve morfolojik özelliklerini etkilemekte, asıl iklim şartlarını belirleyerek tarımı ve yerleşmeleri denetlemektedir.

Coğrafi enleme göre değişiklikler göstermekle birlikte nüfusun yeryüzündeki dağılışı etkileyen doğal faktörlerin başında yükselti gelmektedir (Gözenç ve Günal, 1987; Günal, 1993; Özgür, 1993; Sergün, 1994; Soykan ve Kızılcıoğlu, 1998; Çağlıyan, 2005; Aylar,

2009; Balcı Akova,2009; Taş ve Yakar, 2009; Atasoy ve Özşahin 2013). Özellikle 30. ve 60. Enlemleri arasında yer alan ülkelerde, yükselti arttıkça yerleşme ve buna bağlı olarak nüfus oranında azalma, alçak sahalarda (özellikle ovalar ve platolar) ise nüfus oranında yoğunlaşma gözlenmektedir (Tolun Denker, 1977; Atasoy ve Özşahin; 2013).

Çizelge 3. Dinar İlçesinde yerleşimlerin yükselti aralıklarına göre dağılışı.

Yükselti Değeri (m)	Yerleşim Sayısı
820 – 1000	18
1000 – 1250	41
1250 – 1500	7
1500 – 1750	0
1750 – 2000	0
2000 – 2245	0
Toplam	66

Dinar İlçesinde Eğim Faktörünün Yerleşme Üzerinde Etkisi;

Dinar ilçesinde arazinin ortalama eğimi 8,7 derece iken, yerleşimlerin konumlandığı alanlarda ortalama eğim derecesi 4,3° dir. En yüksekteki yerleşim merkezinin (Muratlı) eğim değeri dağ yamacında 20,8 ° iken, en alçakta bulunan Dumanköy düz ova tabanına kurulduğundan dolayı 0.01 ° lik eğime sahiptir. Çizelge 4’te görüldüğü gibi Dinar ilçesindeki yerleşim merkezlerinin büyük bir kısmı 0-6 ° arasında eğime sahip arazilerde kurulmuştur. Ayrıca eğim derecesi yükseldikçe, yerleşimlerin sayısının da azaldığı görülmektedir. Eğim, ilçede yerleşmelerin dağılışı üzerinde açık belirleyicidir. Eğim arttıkça yerleşme sayısı bariz şekilde azalmaktadır.

Çizelge 4. Dinar İlçesinde yerleşimlerin eğim değeri aralıklarına göre dağılışı

Eğim Değeri (°)	Yerleşim Sayısı
0.01 - 3	33
3 - 6	16
6 - 9	6
9 - 12	5
12 - 15	3
15 - 25	3
Toplam	66

Dinar İlçesinde Bakı Faktörünün Yerleşme Üzerinde Etkisi;

Yer şekillerinin bakı özellikleri güneş ışınlarının geliş açısını ve aydınlanma süresini etkileyerek alınan enerji miktarını, dolayısıyla hava sıcaklığını etkilemektedir. Dinar ilçesindeki yerleşim merkezleri, yer şekilleri bakı analizi sonucuna (Çizelge 5) göre en çok 12 yerleşme ile güney yamaçta toplanmıştır. Güneş ışınları her yamaç yönüne göre farklı açıdan geldiğinden her yamacın sıcaklığı farklı olacaktır. Güney yamaçlar ise denizel bir etki olmadığı sürece her zaman diğer yamaçlardan daha sıcak olacaktır. Denizel etkiden uzak, karasal özelliklerin daha belirgin olduğu Dinar ilçesinde yerleşmeler en çok güney yamaçta

konumlanmıştır. İlçede, kuzey ve güney sektörü arasında sayısal farkın az olması bakımın sınırlı etkiye sahip olduğunu gösterir.

Çizelge 5. Dinar ilçesinde bakıya göre yerleşmelerin dağılışı

Bakı Yönü	Yerleşme Sayısı
Düz Alanlar	9
Kuzey	6
Kuzeydoğu	7
Kuzeybatı	7
Güney	12
Güneydoğu	7
Güneybatı	4
Batı	6
Doğu	8
Toplam	66

Dinar İlçesinde Kayaç Faktörünün Yerleşme Üzerinde Etkisi;

Jeomorfolojik parametrelerin en önemlilerinden olan kayaç ve zaman faktörü Dinar ilçesinde yerleşmelerin dağılışını önemli ölçüde etkilemiştir. Dinar ilçesinde, Kuvaterner, alüvyon arazileri üzerinde 41, Pliyosen konglomera, kumtaşı, kalker üzerinde 9, Üst Miyosen konglomera, kumtaşı, volkan kayaçlar üzerinde 7, Oligosen konglomeralar üzerinde 5, Eosen ve Kretase kalkerler üzerinde 4 yerleşme yeri kurulmuştur (Çizelge 6). Dinar ilçesinde yerleşmeler en fazla, Çivril, Dinar, Dombay ve Çöl ovaları üzerindedir (Şekil 2). Tarım açısından da verimli alüvyon malzemesiyle örtülü olan bu ovalar yerleşim açısından daha çok tercih edilmiştir.

Çizelge 6. Dinar ilçesinde kayaç birimlerine göre yerleşmelerin dağılışı.

Arazinin Yaşı	Arazinin Kayaç Özelliği	Yerleşim Sayısı
Kuvaterner	Alüvyon	34
Kuvaterner	Eski Akarsu Taraça Dolgusu	4
Kuvaterner	Yamaç Molozu	1
Kuvaterner	Alüvyon Yelpazesi	2
Pliyosen	Çakıltası	5
Pliyosen	Kireçtaşı	4
Üst Miyosen	Volkanit	3
Üst Miyosen	Çakıltası	4
Oligosen	Konglomera	5
Orta Eosen	Kireçtaşı	1
Kretase	Neritik Kireçtaşı	3
-	TOPLAM	66

Dinar İlçesinde Jeomorfolojik Birimlerin Yerleşimlerin Kuruluş Yeri Üzerindeki Etkisi;

Dinar ilçesinde Kuvaterner alüvyonlardan oluşan ova tabanı, vadi tabanı, sekiler ve birikinti koni ve yelpazeleri ile yakınındaki yamaçlar, verimli toprakları, zengin su kaynakları, eğim ve yükseltinin sağladığı optimum iklim şartları, alt yapı uygunluğu, ana ulaşım yolları üzerinde olması gibi nitelikleri nedeniyle yerleşmeler açısından en fazla tercih edilen jeomorfolojik birimlerdir.

Yerleşme yerleri ile fiziki coğrafya şartları arasındaki ilişkileri ele alan önemli çalışmalardan biri Yalçınlar'a (1967) aittir. Yalçınlar, Türkiye'de kır ve şehir yerleşmelerinin kuruluş ve gelişmesinde yer şekli, özellikle verimli ovaların kayaç, yükselti, bakı gibi coğrafi faktörlerin çok önemli rol oynadığını vurgulamıştır. Bu konuda il bazında yapılan diğer bir çalışmada Türkiye'deki il merkezlerinin %56 sının ova tabanı üzerinde kurulduğu tespit edilmiştir. Çalışma alanımız olan Dinar İlçesinde de ovaların yer seçiminde öne çıktığı görülmektedir (Çizelge 7). Çalışma alanımızda yerleşim merkezlerinin çok büyük bir kısmı kır yerleşmeleri de olsa, en çok tercih edilen jeomorfolojik birimin ovalar olduğu tespit edilmiştir. Nitekim 66 yerleşmeden 43 ü taban arazilerde kurulmuştur.

Çizelge 7. Dinar ilçesinde yerleşmelerin jeomorfolojik ünitelere dağılışı.

Jeomorfolojik Ünite	Yerleşme Sayısı
Ova Tabanı	32
Birikinti Koni ve Yelpazesi	2
Piedmont	7
Vadi Tabanı	2
Plato	5
Yamaç Molozu	1
Yamaç ve Sirt	8
V vadi	9
Toplam	66

SONUÇLAR

Dinar ilçesindeki 66 yerleşim merkezinden 43 ü ova tabanı ve çevresi üzerinde kurulmuştur. Bu durum taban arazilerin verimli topraklara sahip olması, su kaynakları ve iklimin elverişliliği, alt yapının daha kolay tesis edilmesi ve ulaşım kolaylığına bağlıdır.

Dinar ilçesindeki yerleşim yeri seçiminde, jeomorfolojik özelliklerden yükselti, eğim, bakı, ana kaya niteliklerinin birden fazlasının belirleyici olduğu görülmüştür. Yerleşim yeri seçiminde, çok engebeli olmayan, eğim derecesi az, güney yamaçta bulunan, Kuvaterner'de alüvyonlarla örtülmüş ova tabanları ve kenarındaki yamaç arazilerin daha çok tercih edildiği görülmüştür.

Dinar ilçesinde 66 yerleşme merkezinden 18'i 800-1000 m., 41'i 1000-1250 m., arlıklarında, 7'si 1250-den daha yüksekte bulunmaktadır. Yerleşim merkezlerinin dağılışı üzerinde yükseltinin etkisi ön plandadır. Ayrıca, jeomorfolojik faktörlerin haricinde hidrolojik ve klimatolojik faktörlerin de yerleşmelerin hangi yükselti aralığında olması gerektiği konusunda belirleyici olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Acar, A., (1959) Dinar ve Keçiborlu Bölgesinin Jeolojik Etüdü, Ankara Üniv., Fen Edb. Fak., Doktora Tezi, s. 30.
- Akar, İ., Özdemir, S., Özdemir, H., (2006) Jeomorfoloji Çalışmalarında Coğrafi Bilgi Sistemlerinin Kullanımı: Kasatura Körfezi ve Çevresi Örneği. 4. Coğrafi Bilgi Sistemleri Bilişim Günleri Bildiriler Kitabı, Fatih Üniversitesi.
- Atasoy, A., Özşahin E., 2013, Yükseltiye Bağlı Olarak Nüfus Değişir mi? Hatay Örneği, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, cilt.6, sayı.26, s.: 93-94.
- Aylar, F.,(2009).Hamamözü İlçesinde Yükselti Basamaklarına Göre Kırsal Nüfus Dağılışı. Kastamonu Eğitim Dergisi, Cilt:17, No: 1, 269-278
- Balcı Akova, S., (2009).Doğu Akdeniz Kıyılarında Nüfus. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Çağlıyan, A., (2005). Elazığ İlinde Yükselti Basamaklarına Göre Kırsal Yerleşmelerin Dağılışı. Ulusal Coğrafya Kongresi (Prof. Dr. İsmail YALÇINLAR Anısına), 29-30 Eylül 2005 Ankara, Bildiri Kitabı, 513-522.
- Gözenç, S., Günal, N., (1987). Türkiye'nin Coğrafi Bölgelerinde Kır-Şehir Nüfusu Ayrımı ile Şehir Nüfusunun 1/200.000 Ölçekli Haritada Yükselti Kademelerine Göre Tesbiti. İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri Enstitüsü Bülten, Sayı: 4, 27-38.
- Günal, N., (1993).Marmara ve Ege Bölgelerinde Kır Yerleşmelerinin Yükselti Kademelerine Göre Dağılışı. Türk Coğrafya Dergisi, Sayı: 28, 143-154.
- Özgür, E. M., (1993). Bilecik İlinde Nüfusun Dağılışı, Yoğunluğu ve Özellikleri. Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Sayı: 3, 199-220.
- Sergün, Ü., (1994). Türkiye'de Kır Nüfusunun Yükselti Kademelerine Göre Dağılışı. İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Bülten, Sayı: 11, 17-22.
- Soykan, A., Kızılçaoğlu, A., (1998). Manyas İlçesinde Yükselti Basamaklarına Göre Nüfusun Dağılışı ve Gelişimi. III. Ulusal Nüfusbilim Konferansı, 02-05 Aralık 1998, Ankara.
- Taş, B., Yakar, M., (2009). Afyonkarahisar İlinde Yerleşmelerin Yükselti Basamaklarına Göre Dağılışı. Coğrafi Bilimler Dergisi, Sayı: 7 (2), 145-161.
- Yalçınlar,İ., 1976, Türkiye'de bazı şehirlerin kuruluş ve gelişmelerinde jeomorfolojik temeller; Türk Coğrafya Dergisi, Sayı: 17, 53-66.

Resmi ve internet Kaynakları;

HGK il ve ilçe yüzölçümleri. http://www.hgk.msb.gov.tr/images/urun/il_ilce_alanlari.pdf
s.1,

Erişim tarihi; 28.03.2016 / 14:50.

TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS), 2015 verileri.